

Олена Яковенко,

канд. іст. наук, наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Олена Вискірко,

пров. бібліотекар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

І. О. Сікорський: життя, діяльність, бібліофільська спадщина

У статті висвітлено життя і діяльність видатного українського вченого в галузі медицини, педагогіки, психології Івана Олексійовича Сікорського (1842–1919). Проаналізовано структуру та документний склад його колекційного зібрання, яке зберігається у відділі наукової організації та обслуговування основним фондом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, І. О. Сікорський, колекційне зібрання.

Іван Олексійович Сікорський по праву належить до яскравих світочей вітчизняної науки. Він був класиком і фундатором десятка наукових дисциплін, автором великої кількості наукових праць, у т. ч. й солідних монографій. За його життя вони користувалися гучним успіхом, багато разів перевидавалися, зокрема й за кордоном. Після революції публікації вченого стали бібліографічною рідкістю і цілі покоління наших психологів, психіатрів, і педагогів не мали змоги з ними познайомитися.

Ім'я І. О. Сікорського замовчувалося впродовж цілого століття. За радянських часів короткі відомості про вченого були розміщені в «Большой Медицинской Энциклопедии» (1931) та «Українській Радянській Енциклопедії» (1984). На його адресу лунало багато серйозних звинувачень: ідеаліст, монархіст, клерикал, реакціонер, «професор від поліції», великодержавний шовініст, російський націоналіст, юдофоб, україножер. У свій час він мав необережність виступити як психіатр, психолог на відомому судовому процесі Бейліса з приводу вбивства 13-річного українського хлопчика Андрійка Ющинського. Сікорського тоді звинуватили в тому, що він охарактеризував цей злочин як ритуальне вбивство християнських дітей євреями. Проте, вчений лише аналізував літературу з цього питання, про що свідчить і тритомний стенографічний звіт судової справи Бейліса. Однак, це не завадило створити міф про його антисемітизм. Завдяки своїй позиції у цій резонансній справі Іван Олексійович та майбутні керівники радянської держави – більшовики, опинилися по різні боки революційних барикад і його ім'я ввійшло до чорного списку ворогів пролетарської влади. Відтак зрозуміло, чому в історичній літературі радянської доби про вченого так мало згадок.

Останнім часом блокада навколо імені І. О. Сікорського послабшала, почали з'являтися публікації про нього. Зокрема, тут варто згадати ґрунтовне дослідження О. Т. Губко «Іван Олексійович Сікорський як учений і експерт у справі Бейліса» [2]. Психолого-педагогічним аспектам діяльності Сікорського присвячені праці Н. М. Дем'яненко («Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.))» [4], Г. С. Сазоненко («Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею)» [9], статті О. Вишневського, В. В. Золотоверха, А. Г. Селюкова, Т. Б. Слободянюка [1; 5; 10; 14]. Здобутки Сікорського як видатного психіатра, психоневролога, психолога розкриваються у монографії В. І. Менжуліна «Інший Сікорський: незручні сторінки історії психіатрії» [7], його ім'я згадується в працях В. Г. Морозова, Д. Р. Лунц, Н. Й. Фелінської «Основные этапы развития отечественной судебной психиатрии» [8], К.-Г. Юнга «Тэвистокские лекции: Аналитическая психология: её теория и практика» [17], кандидатських дисертаціях С. А. Гуревича «Развитие основных направлений отечественной психиатрии конца XIX века (по материалам первых русских психиатрических журналов)» і Д. С. Тимофеева «Психологические воззрения И. А. Сикорского» [3; 16].

Мета статті – ознайомити читачський загал з колекційним зібранням І. О. Сікорського, яке зберігається у відділі наукової організації та обслуговування основним фондом (ВНООФ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Іван Сікорський народився 26 травня (8 червня за новим стилем) 1842 р. в селі Антонів Сквирсь-

кого повіту Київської губернії у родині православного священика, в якій було 12 дітей.

Дитинство Сікорського пройшло серед чарівної природи, добросердечних, духовно багатих українців. Хлопчик вирізнявся вдумливістю, був серйозним, мало спілкувався з сільськими дітьми, натомість дуже рано, майже самостійно, навчився читати і багато часу проводив за книгами.

У дев'ять років хлопця віддали до Києво-Подільського духовного училища, а потім – до Київської духовної семінарії. Ще не закінчивши її останнього курсу, Іван склав екстерном іспит до Київської Першої гімназії, а згодом вступив до Університету св. Володимира, де прослухав два курси на природничому відділенні, а потім перейшов на медичний факультет, який закінчив з відзнакою у 1869 р. З огляду на блискучі успіхи юнака, його залишили для підготовки до професорського звання за спеціальністю патологія душевних і нервових хвороб. У 1872 р. вченою радою Київського університету І. О. Сікорському було присвоєно вчений ступінь доктора медицини. Того ж року він переїздить до Санкт-Петербурга, де його призначають ординатором, а пізніше – приват-доцентом клініки душевних і нервових хвороб Імператорської Військово-медичної академії. Одночасно він деякий час служить чиновником у медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ. У 1873–1874 рр. проходить наукове вдосконалення у клініці Медико-хірургічної академії. Тоді ж його обирають колезьким асесором. У листопаді 1880 р. він обіймає посаду штатського ординатора психіатричної клініки Святого Миколи Чудотворця.

У 1879 р. І. О. Сікорського обирають членом-кореспондентом Бельгійського королівського медичного товариства, а у 1882-му – іноземним членом-кореспондентом Паризького товариства громадської медицини та професійної гігієни. Він також стає членом Товариства психіатрів і Товариства російських лікарів (Санкт-Петербург).

У 1884 р. вченого запрошують на роботу до Московського університету, але він повертається до Києва, де займає посаду екстраординарного, а згодом – ординарного професора кафедри душевних і нервових захворювань Університету св. Володимира. У 1910 р. він отримав звання заслуженого професора. З 1911-го 69-річний вчений припиняє читати лекції в університеті, але продовжує активно займатися науковою роботою.

Саме київський період позначений плідною й масштабною громадською діяльністю Сікорського. За його ініціативи у Києві відкриваються Лікарсько-педагогічний інститут для розумово-

відсталих та нервових дітей (1904), Фребелівський жіночий педагогічний інститут (1908), перший у світі Інститут дитячої психопатології (1912). Він був засновником і редактором київського медичного журналу «Вопросы нервно-психической медицины и психологии» (1896 – 1905 рр.), постійним дописувачем газети «Киевлянин».

Іван Олексійович також очолював Київський комітет по тюрмах; Товариство допомоги студентам при Університеті св. Володимира; Київське товариство заступництва засуджених осіб та безпритульних дітей; входив до складу правління Київського товариства боротьби з дитячою смертністю; був членом Північно-Західного Товариства тверезості, Товариства швидкої медичної допомоги в Києві; консультантом при лікарні ім. С. А. Лихаревої.

Помер Іван Олексійович Сікорський 1 (13 за новим стилем) лютого 1919 р. на 77-му році життя, похований на Байковому кладовищі. Його син Ігор (1889–1972) емігрував, згодом він став всесвітньо відомим конструктором літаків.

Звертаючись до наукової спадщини вченого, слід, насамперед, відзначити її виняткову різноплановість та обсяговість. Різнобічність творчих інтересів І. О. Сікорського й справді феноменальна. Він автор понад 100 наукових праць, багатьох монографій і посібників із загальної психології, патологічної анатомії, фізіології, медицини (психіатрії, невралгії), гігієни, дефектології, педагогіки (теорії виховання й дидактики) та психології.

Психологічні та педагогічні праці вченого несли на собі карб передових ідей свого часу, перегукувалися з найбільш прогресивними концепціями його сучасників. А дослідження з психіатрії були проіняті гуманістичною турботою про душевне здоров'я народу («Основы алкогольной политики в России», «О влиянии спиртных напитков на здоровье и нравственность населения России», «Состояние духа перед самоубийством», «Памятная книжка здоровья», «Об успехах медицины в деле охранения высших сторон здоровья», «Психопатическая эпидемия 1892 года в Киевской губернии», «Эпидемические вольные смерти и смертоубийства в Терновских хуторах (близ Тирасполя): психологическое исследование»).

У психологічній науці І. О. Сікорський виявив себе не лише ученим-енциклопедистом, а й піонером-дослідником. Вчений заслужено вважається основоположником таких важливих галузей знання, як загальна і експериментальна психологія, психопатологія, медична й клінічна патологія, психологія аномальних дітей, дитяча й педагогічна психологія, соціальна психологія, психо-

логія особистості, психологія здібностей, психологія творчості, психологія мистецтва, релігійна психологія, етнопсихологія.

Найулюбленишими темами Івана Олексійовича були виховання, розвиток та навчання дітей. Психолого-педагогічній проблематиці вчений присвятив найбільше праць, серед яких «Основы воспитания и обучения», «Воспитание в возрасте первого детства», «О детях трудных в воспитательном отношении», «Сборник научно-литературных статей по вопросам общественной психологии, воспитания и нервно-психической гигиены») та ін.

І. О. Сікорському належить пріоритет в обґрунтуванні експериментальної педагогіки та дослідної дитячої і педагогічної психології. Трактаат професора про втомлюваність дітей шкільного віку поклав початок застосуванню в Європі експериментальних досліджень з питань шкільного життя («Душа ребенка с кратким описанием души животных и души взрослого человека» (1901). Ідеалом і кінцевою метою будь-якого виховання він проголосив так званий «симетричний розвиток душевних сил», сучасними словами – гармонійний і всебічний розвиток дитини. Вчений озброїв людство потужним арсеналом конкретних психолого-педагогічних механізмів реалізації цього гуманістичного постулату. Високу оцінку працям І. О. Сікорського з психофізіології дав І. П. Павлов.

У своїх дослідженнях Іван Олексійович широко використовував матеріали з художньої літератури й образотворчого мистецтва. Художній елемент у його особистості й науковій творчості посідав визначне місце. Здібний художник, він нерідко сам ілюстрував власні твори. У його студіях, особливо в галузі фізіономіки, виявилася велика ерудиція дослідника в сфері літератури і мистецтв. Часто Сікорський виступав із психолого-художнім та психопатологічним аналізом творів мистецтва. Як приклад, можна назвати його праці «Душа и мозг великих людей», «Успехи русскаго художественнаго творчества», «Антропологическая и психологическая генеалогия Пушкина», «Психологическое искривление художественного творчества Гоголя», «Пирогов как мыслитель и человек», «Нравственное значение личности В. Соловьева», «Богоматерь в художественных воспроизведениях Рафаэля и Васнецова».

Вчений дотримувався великодержавних, монархічних поглядів, був прихильником концепції «єдиної російської нації», входив до складу Київського клубу російських націоналістів. Серед його головних теоретичних робіт на цю тему – «Русские и украинцы: катехизис националиста»,

де він аналізував основні психологічні риси, притаманні двом народам. У праці «О психологических основах национализма» І. О. Сікорський спробував проаналізувати націоналізм як психічне явище, багато розмірковував над тим «Что такое нация и другие формы этнической жизни?», окреслював «черты из психологии славян».

Активна громадянська позиція вченого знайшла своє відображення в низці публікацій та доповідей, серед яких «Современная всесветная война 1914 года. Причины войны и устранение их», «Партии и беспартийные в деле выборов», «Избирательная программа общегородских совещаний (Новодумская партия) по выборам в Киевскую городскую думу».

І. О. Сікорський був також великим бібліофілом. Його бібліотека – унікальне зібрання спеціальної літератури. 1895 р. у Києві вийшов друком «Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира, Ивану Алексеевичу Сикорскому», що містить бібліографічні відомості про 3754 документи. У подальшому бібліотека вченого систематично поповнювалася. Неодноразово доповнювався рукописними вставками і її каталог.

З січня 1919 р. В. І. Вернадський вів переговори з донькою вже хворого Сікорського щодо придбання його зібрання для Всенародної Бібліотеки України. Після смерті вченого його бібліотеку спочатку було передано Київському Університету св. Володимира, а у 1927 р. книгозбірня як дар надійшла до ВБУ (назва НБУВ до 1934 р.), де донині зберігається єдиним масивом у кількості 12 893 од. зберігання. Документи з колекції опубліковано російською, латинською, французькою та англійською мовами. Хронологічні межі зібрання – XV – початок XX ст.

Колекційне зібрання І. О. Сікорського поділяється на XV розділів, хоча X та XV розділи у фонді НБУВ відсутні.

До першого розділу – «Історія та енциклопедія медицини. Медична класична література до XVIII ст.» – належать найбільш ретроспективні та раритетні видання, зокрема: «Magni Hippocratis medicorum omnium facile princeps: opera quae extant amnia» (1557); Galeni «Epitome operum. Editio novissima, a multis mendis expurgata auctore A. Zacuna Zugduni» (1643); Pauli Aeginetae «Opus de re medica nunc primum integrum, Latinitate donatum per Joannem Guinterium Andernacum. Colonial opera et impensa Joannis Soteris, anno» (1534); Avicennae «Medicorum Arabum principis Liber Canonum de medicinis cordialibus, et cantica...» (1556); Mercurialis Hieronymi «In jmnnes Hippocratis Aphorismorum libros praelectiones Patavinae» (1619); Schenckius

Jo. A. Grafenberg «Observationum medicarum rariorum libri VII» (1665); Etmuilleri Michaelis «Opera omnia medico-physica, theoretica et practica» (1700); Riverii Zazarri «Opera medica universa, tom I. Genevae» (1737); Hoffmani Frederici «Opera Omnia. Phisico-medica» (1748), «Encyclopedie methodique» (1788); Бухан «Полный и всеобщий домашний лечебник». Т. I–V (1791); С. Ковнер «История медицины» (1878); Д. К. Родзаевский «Гомеопатия как медико-философская система в ее прошлом и настоящем» (1891); И. Я. Пленк «Начальные основания повивального искусства». Ч. 1. (1796); И. А. Сикорский «Сборник научно-литературных статей». Кн. 1–5. (1900); И. А. Сикорский «О книге В. Вересаева «Записки врача» (1902); В. И. Разумовский «Медицина и хирургия в XIX ст.» (1902). Як бачимо, більшість видань з цього розділу надруковані латинською та французькою мовами. Ціла низка документів XVI – XVIII ст. – великого формату та оправлені в шкіру.

Другий розділ колекційного зібрання поділяється на три підрозділи: філософія, філософія природознавства, антропологія.

До підрозділу «Філософія» належать видання з питань історії філософії, розвитку культури й науки, релігії та мистецтва: Д. Г. Льюїс «История философии от начала ее в Греции до настоящих времен» (1861); Дж. Ст. Милль «О подчинении женщины» (1869); Э. Тейлор «Первобытная культура. Исследования развития мифологии, философии, религии, искусства и обычаев». Т. I–II. (1876); Платон «Сочинения, переведенные с греческого и объясненные профессором Карповым» (1879); Э. Эггер «История книги от ее появления до наших дней» (1882); В. Вундт «Этика. Исследование фактов и законов нравственной жизни». Т. I–III. (1888); П. Лашкарев «Право церковное в его основах, видах и источниках» (1886); А. Н. Бернштейн «Мир звуков, как объект восприятия и мыслей» (Б. р.); А. И. Введенский «Логика, как часть теории познания» (1912); П. К. Энгельмейер «Теория творчества» (1910).

Праці з еволюції та натуралізму, основ біології й фізіології, питань матерії та матеріального, створення людини, її фізичного та духовного розвитку зібрані у підрозділі «Філософія природознавства». Це такі видання: К. А. Циттель «Первобытный мир» (1873); Ч. Дарвин «Происхождение видов» (1868); Ч. Дарвин «Происхождение человека и подбор по отношению к полу». Т. I–II. (1872); В. Томсон «Строение материи» (1895); В. Освальд «Философия природы» (1903); Э. Геккель «Мировые загадки» (1906); Ж. Беккерель «Эволюция материи и миров» (1912); Е. И. Игнатьев «Законы природы» (1916); Н. В. Кра-

инский «Душа и вселенная» (1911); Г. М. Иосифов «О размножении и половом влечении человека с точки зрения эволюции» (1910).

Третій підрозділ другого розділу присвячений антропології. Серед видань цього підрозділу виокремимо такі: Ч. Ляйелль «Геологические доказательства древности человека с некоторыми замечаниями о теории происхождения видов» (1890); О. Пешель «Народоведение» (1891); «Этнографическое обозрение» (1891); И. Деникер «Человеческие расы» (1902); И. А. Сикорский «Русские и украинцы» (1913).

Документи з психології, порівняльної психології, спиритизму біографії великих людей, зібрані в третьому розділі колекційного зібрання.

До підрозділу «Психологія» належать праці: Ч. Дарвин «О выражении ощущений у человека» (1872); И. Сеченов «Элементы мысли» (1878); «Рефлексы человеческого мозга» (1866); В. М. Бехтерев «Сознание и его границы» (1888); А. И. Смирнов «Эстетика, как наука о прекрасном в природе и искусстве» (1894); И. А. Сикорский «Душа ребенка с кратким описанием души животных и души взрослого человека» (1911).

Заслужують на увагу видання з порівняльної психології: М. Перти «Психическая жизнь животных» (1866); Г. Корус «Сравнительная психология или история развития души на различных ступенях животного мира» (1861); Дж. Роменс «Ум животных» (1888); В. Вагнер «Психология животных» (1902).

Назва підрозділу «Біографії великих людей» говорить сама за себе. Він налічує майже 90 документів, серед яких: Г. Жоли «Психология великих людей» (1881); «Историческая портретная галерея». Отд. 1–4 (Б. р.); (1885–1890); «Жития святых на месяц январь–ноябрь» (1858); О. Миллер «Материалы для жизнеописания Ф. М. Достоевского»; «А. Шопенгауэр. Очерки его жизни и учения» (1882); И. В. Бертенсон «Николай Иванович Пирогов» (1881); В. В. Огарков «Кольцов А. В. Его жизнь и литературная деятельность» (1891).

Неабиякий інтерес вчений виявив до питань спиритизму, про що свідчить наявність у його колекції близько 40 документів з цієї тематики, переважно німецькою та французькою мовами. Серед них декілька книг російською мовою: В. Ф. Чит «Спиритизм и помешательство» (Б. р.); переклад з французької твору Г. Дюрвиля «Экспериментальное исследование магнетизма. Магнетическая физика» (1913).

Четвертий розділ колекційного зібрання складається з чотирьох підрозділів – виховання і освіта, школа та шкільна гігієна, довідкова частина та дитячі книги, виховання хворих та зіпсованих дітей.

Питанням педагогіки, як вже зазначалося, дослідник приділяв особливу увагу, про що свідчить велика кількість, представлених у першому підрозділі «Виховання і освіта», його праць: І. А. Сікорський «Воспитание в возрасте первого детства» (1884); «Педагогическая психология» (1907). Серед документів цього підрозділу можна виокремити також твори А. І. Скребницького «Воспитание и образование слепых и их призвание на Западе» (1903); А. І. Смирнова «О воспитании характера» (1902); Н. К. Маккавейского «Воспитание у древних евреев» (1903). Із періодичних видань тут присутні: журнали «Вестник воспитания» за 1890–1899 рр.; «Педагогическая мысль» за 1904–1905 рр.; «Ежегодник экспериментальной педагогики» за 1910–1911 рр.

У підрозділі «Школа та шкільна гігієна» представлені книги В. Фармаковского «Школьная диететика. Учение о сбережении здоровья детей, посещающих школу» (1879); К. Г. Шильдбаха «Детская гимнастика» (1880); М. І. Гошкевича «Основы гигиены школьного ручного труда» (1905); Н. А. Оболонского «О значении физических упражнений в школе» (1911) та ін.

Документи довідкового характеру, каталоги, розпорядження-циркуляри, звіти, методичні вказівки сконцентровані в підрозділі «Довідкова частина. Дитячі книги».

У зібранні окремий підрозділ присвячено питанням виховання хворих та «зіпсованих» дітей. Цікавими й завжди актуальними є твори А. Богдановского «Молодые преступники. Вопросы уголовного права и уголовной политики» (1871); Ф. Шольца «Недостатки в характере ребенка или вторая золотая книжка» (1893); Е. Альбицкого «Исправительно-воспитательные заведения для несовершеннолетних преступников и детей, брошенных в связи с законодательством о принудительном воспитании» (1893); «Вопросы педагогической патологии в семье и школе» (1912). Цей підрозділ колекції містить також багато звітів товариств, колоній, притулків.

П'ятий розділ поділяється на три підрозділи і присвячений питанням вивчення нервової системи людини.

Серед праць із загальних нервових захворювань можна виокремити такі: Д. Зернов «Руководство анатомии нервной системы человека (неврология)» (1883); В. Бехтерев «Проводящие пути мозга» (1893); Э. Флятау «Атлас мозга человека. Поверхность, разрезы и ход волокон» (1894); W. His «О строении нашей нервной системы» (1894); А. Леонтович «Новые данные о каждом чувстве» (1900).

У другому підрозділі – «Фізіологія нервової систе-

ми» – заслуговують на увагу праці І. Сеченова «Физиология органов чувств» (1867); Б. С. Грейденберга «Нервная система в здоровом и больном организмах» (1889); Д. Блэка «Мозговая работа и переутомление» (1894); С. Чирьева «Общая мышечная и нервная физиология» (1902); С. Д. Владычко «Влияние табачного дыма на нервную систему и организм вообще, с обращением внимания на профилактику и терапию острого и хронического отравления» (1909).

Публікації із загальної патології нервової системи зосереджені у третьому підрозділі. Окремо тут слід відзначити видання Бирха Гирфшельда «Руководство к паталогической анатомии» (1878); А. Фурнье «Сифилис и брак» (1882); О. О. Мочутковского «Об истерических формах гипноза» (1888); А. А. Токарского «О насильственных внушениях» (1896); А. Фаворского «Материалы к вопросу о паталого-анатомическом изменении спинного мозга при сдавливании его» (1901).

Шостий розділ колекційного зібрання присвячений захворюванням нервової системи. Цей розділ, як і попередній, поділяється на три підрозділи: загальні нервові захворювання, електротерапія, захворювання мови.

До першого підрозділу віднесені такі видання: М. Г. Ромберг «Руководство к изучению нервных болезней». Т. I, ч. 1–2. (1860); А. А. Корнилов «Методика и план исследования болезней нервной системы» (1883); «Лекции современных немецких клиницистов» (1885); В. М. Бехтерев «Нервные болезни в отдельных наблюдениях». Вып. 1. (1894); П. И. Ковалевский «Мигрень и ее лечение» (1898); Н. В. Краинский «Порча, кликуши и бесноватые, как явление русской народной жизни» (1900); Л. О. Даркшевич «Курс нервных болезней». Т. I. (1904); М. Лапинский «О травматических заболеваниях нервной системы в несчастных случаях» (1909).

У другому підрозділі зосереджені твори, в яких висвітлюються питання електротерапії: М. Розенталь «Электротерапия. Основания и применения ее к медицине» (1867); Цимссен «Электричество в медицине» (1881); Н. И. Корошнев «Основы электродиагностики и электротерапии» (1901); Т. Кон «Руководство по электродиагностике и электротерапии для врачей и студентов» (1908).

У підрозділі «Захворювання мови» зібрані праці, присвячені не лише мовним дефектам, а й проблемам лінгвістики, розвитку мови різних народів та їхні порівняльні характеристики. Це, зокрема, дослідження: Д. Лавриненко «Грамматический и психологический анализ произведений Г. Гейне» (Пособие при изучении немецкого языка) (1866);

А. Путяти «К теории индо-европейского вокализма» (1881); А. Овелака «Лингвистика» (1881); К. Ю. Эрнста «Заикание. Его причины и лечение» (1889); А. Куссмауль «Расстройство речи. Опыт патологии речи» (1879); Ф. Миклонича «Сравнительная морфология славянских языков» (1886); «Руководство к первоначальному обучению глухонемых детей по звуковому способу» (1889).

У сьомому розділі колекційного зібрання І. О. Сікорського зібрано значний масив праць з психіатрії та психічних захворювань, у т. ч. багато звітів про діяльність психіатричних лікарень та колоній. Розділ поділяється на сім підрозділів, з-поміж яких: психіатрія, алкоголізм та наркоманія, ідіотизм, самогубство, злочини та судова психологія. Цю тематику репрезентують: Ф. Пинель, А. Матей «О душевных болезнях» (1829); Н. М. Попов «Сновидения и помешательство» (1890); А. И. Ющенко «Юношеский прогрессивный паралич» (1895); Р. Буркарт «Хроническое отравление морфием и лечение посредством постепенного отнятия морфия» (1882); И. Розенталь «Пиво и водка и их значение для народного здоровья» (1883); И. М. Догель «Табак, как прихоть и несчастье человека» (1885); Н. М. Попов «К патологической анатомии идиотизма» (1891); Д. Дриль «Малолетние преступники» (1884); М. П. Чубинский «Очерки уголовной политики» (1905); А. Ф. Кони «Из воспоминаний и заметок судьи» (Б. р.).

У процесі перевірки колекційного зібрання сьомого розділу було виявлено невідповідність назв підрозділів їх змістовому наповненню. Так, у підрозділі «Психопатична література» наявні документи, присвячені нервово-психічній гігієні, і навпаки – у підрозділі «Нервово-психічна гігієна» представлені документи з питань психопатології. Серед них: П. Мантецац «Счастье и труд» (пер. с итал.) (1889); Я. А. Анфимов «Периодическая усталость (ленность, апатия) и периодические психозы» (1899); И. И. Сераковский «Несчастье. Тайны. Диво. Безумие» (1874); В. Рафальский «Заграничные скитания больного» (1886); П. Леднев «Кристаллы духа и отношение духа и материи» (Б. р.).

У цьому розділі представлені й твори самого І. О. Сікорського: «Психологическая борьба с самоубийством в юные годы» (1913); «Эпидемические вольные смерти и смертоубийства в Терновских хуторах (близ Тирасполя)» (1897); «Об успехах медицины в деле охранения высших сторон здоровья» (1898).

Одним з найбільших розділів колекційного зібрання І. О. Сікорського є восьмий розділ, де зберігаються періодичні видання. Цей розділ є монолітним і не поділяється на підрозділи. Значну його

частину становлять журнали із загальної медицини, а також спеціальні галузеві вітчизняні та зарубіжні періодичні видання. Серед них виокремимо такі: «Psychiatriches Centralblatt», «Neurologisches Centralblatt», «Archiv fur Psychiatrie una Nervenkrankheiten», «Nouvelle iconographie de la salpêtrie», «Deutsche Zeitschrift fur Nervenheilkunde», «The journal of mental science», «Archivos des Criminologia, medicina Ctgal y Psiquiatria», «Вестник клинической и судебной психиатрии и невропатологии», «Неврологический вестник», «Отчет о заседаниях общества невропатологов и психиатров», «Обозрение психиатрии, неврологии и экспериментальной психологии», «Вопросы нервно-психической медицины», «Вестник душевных болезней», «Современная психиатрия».

Дев'ятий розділ налічує сім підрозділів та присвячений питанням анатомії, фізіології, загальної патології, фармакології, гігієні, приватній патології і терапії. У ньому також наявні періодичні видання загальнономедичного змісту.

Серед документів з анатомії слід назвати твори Ф. П. Ландцера «Курс нормальной анатомии человека» (Б. р.); Голубева «Гистология» (Б. р.); П. Ф. Лесгафта «О соединении костей между собою» (1882); Э. Клебса «Руководство к патологической анатомии человека» (1875); И. А. Сикорского «О лимфатических сосудах печени» (Б. р.).

З питань фізіології привертають увагу фундаментальні праці Ф. К. Дондерса «Физиология человека» (1860); В. Конє «Учебник физиологической химии» (1866); «Руководство к физиологии» / изд. проф. Л. Германном (1885).

Підрозділ загальної патології представлений виданнями М. Руднева «Руководство к изучению патологии» (1873); А. Д. Павловского «Бактериологические исследования» (Б. р.); С. М. Лукьянова «Основания общей патологии сосудистой системы» (1893); Л. С. Циковского «Микроорганизмы» (1882); Н. Строганова «К изучению о развитии рака» (Б. р.).

У підрозділі «Фармакологія» можна виокремити праці Ю. Траппа «Фармацевтическая операция и рецептура» (1876); Шмидеберга «Основы фармакологии» (1891); С. В. Филица «Руководство к прописыванию важнейших лекарств» (1892); Д. П. Косоротова «Учебник токсикологии» (1911).

Також у цьому розділі зберігаються документи з гігієни: В. Гуфеланд «Искусство продлить человеческую жизнь (мактобиотика)» (1853); М. О. Перфильев «Беседы о здоровье и о болезнях» (1883); И. Скворцов «Основы гигиологии и гигиены» (1900).

Праці О. Каменецкого «Краткое наставление о лечении болезней простыми средствами» (1809); С. Боткина «Курс клиники внутренних болезней» (1867); Д. Веска «Терапевтический альманах» (1893); В. Пермина «О чревосечении» (1896); Дебова «Диагностика внутренних и нервных болезней» (1901) репрезентують підрозділ «Приватна патологія і терапія».

Серед періодичних видань загальномедичного змісту – російські та іноземні журнали, газети, зокрема, «Gazette medicale», «Medicinische Zeiteng», «Врач. Еженедельная газета», «Больничная газета Боткина», «Новости терапии», «Современная терапия».

Десятий розділ колекційного зібрання «Лексикони. Граматики», як уже зазначалося, до фонду Бібліотеки не надходив.

Наступний, одинадцятий, розділ присвячений загальним питанням із таких галузей знань, як фізика, хімія, зоологія, ботаніка та фотографія. Ці знання, вочевидь, вчений також використовував у своїй науковій діяльності та повсякденному житті. Тут заслуговують на увагу такі праці: А. Гано «Популярная физика» (1871); Л. Хлыстов «Природа и человек» (1871); К. Шорлеммер «Краткий учебник химии углеродистых соединений» (1873); С. Н. Реформаторский «Начальный курс органической химии» (1900); Т. Чийтам «Элементарная химия» (1910); П. Я. Армашевский «Публичные лекции по геологии и истории Киева» (1897); А. Пизон «Человек и животный мир» (1903); Б. Зенгер «Самоучитель фотографии» (1887); П. Дементьев «Практическое руководство к новейшей фотографии» (Б. р.).

На два підрозділи поділяється дванадцятий розділ колекційного зібрання. Він містить документи загальностатистичного та медико-статистичного характеру. Зокрема, це такі видання: Я. Бертильон «Статистика движения населения во Франции» (1889); «Сборник сведений по общественной благотворительности» (1880); «Урожай в Европейской России» (1884); «Отчет церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1898 г.» (1899); «Статистические данные о разводах и недействительных браках за 1867–1886 гг.» (1893); «Больницы в губерниях и областях Российской Империи по сведениям за 1887 г.»; «Отчет медицинского департамента за 1883 г.» (1886); «С.-Петербургские городские больницы и богадельни в 1884–1885 гг.» (1888); «Протоколы заседаний съезда земских врачей Бессарабской губернии в Кишиневе в 1887 г.» (1888); «Сведения о ходе разных болезней в Таврической губернии» (1883).

Для наукових студій І. О. Сікорському необхідна була певна кількість довідкових, бібліографічних видань. Тому збирання та зберігання довідкової літератури з різних галузей знання було вкрай важливе для вченого і свідчить про різнобічність його інтересів.

Тринадцятий розділ колекційного зібрання «Бібліографія. Каталоги. Довідкові книги», який не поділяється на підрозділи, якраз і складається з довідкової та бібліографічної літератури. Виокремимо такі видання: «Библиографический указатель российской медицинской литературы» (1890–1891); В. Фрейман «Библиотекарь, спутник по библиографии и библиотековедению» (1890); «Устав врачебный» (Б. р.); «Справочная книга для врачей» (1890); «Российская библиография. Еженедельный выпуск российской печати» (1879); А. Бергольц «Адресный список врачей и аптек в С.-Петербурге» (1885).

Чотирнадцятий розділ колекційного зібрання містить документи літературознавчого та літературно-художнього змісту: Ф. Литке «Путешествие вокруг света 1826–1829 гг.» (1835); С. Глинка «Русские анекдоты военные и гражданские» (1822); Н. Любович «Начало католической реакции и упадок реформации в Польше» (1890); Ф. Гельвальд «Естественная история племен и народов» (1883); Ю. Энгель «Очерки по истории музыки: лекции» (1911); И. А. Сикорский «Киевский педагогический фребелевский институт и его задачи» (1907) та ін.

У цьому розділі колекційного зібрання другий підрозділ «Книги літературного змісту», як і останній, п'ятнадцятий, розділ «Художні видання», відсутні у фонді.

Багато документів із колекційного зібрання, крім унікального змісту, містять автографи, дарчі написи авторів, екслібриси, печатки, що дає підстави долучити цей фонд до «Державного реєстру національного культурного надбання». У 2012 р., згідно із затвердженою структурою опису документів за 13 полями на платформі САБ ІРБІС-64, співробітниками відділу було підготовлено відомості про 13 колекцій книжкових пам'яток, серед яких і колекційне зібрання І. О. Сікорського.

Отже, колекційне зібрання особового походження вченого, громадського діяча, професора Київського університету св. Володимира Івана Олексійовича Сікорського є унікальним за своїм документним складом та структурою. Представлені документи є цінними, їх узагальнення та аналіз дає змогу здійснити наукову реконструкцію біографії

вченого, прослідкувати становлення його як науковця, визначити етапи його творчості, вивчити середовище, в якому він жив і працював. Здійснивши тематико-видовий та історико-книгознавчий аналіз документів із колекції І. О. Сікорського, можна зробити висновок, що їхній склад зумовлений професійною діяльністю та колекційними інтересами вченого.

Список використаних джерел

1. Вишневський О. Орієнтири національного виховання / О. Вишневський // Рідна школа. – 1994. – № 5. – С. 42–46.
2. Губко О. Т. Іван Олексійович Сікорський як учений і експерт у справі Бейліса. – К. : Світогляд, 2009. – 115 с.
3. Гуревич С. А. Развитие основных направлений отечественной психиатрии конца XIX века (по материалам первых русских психиатрических журналов) : автореф. дис. ... канд. мед. наук (14.00.18 – психиатрия). – М. : Минздрав СССР, Всесоюзный НИИ общей и судебной психиатрии имени В. П. Сербского, 1983. – 16 с.
4. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
5. Золотоверх В. В. До питання становлення й розвитку системи дошкільних закладів для дітей з психофізичними вадами / В. В. Золотоверх // Діти з обмеженими фізичними та розумовими можливостями в системі корекційного навчання і виховання. – К. : Віпол, 1997. – С. 210–211.
6. Іван Олексійович Сікорський : біографія. – Режим доступу : www.people.su/ua/100339. – Назва з екрана.
7. Менжулин В. И. Другой Сикорский: неудобные страницы истории психиатрии. – К. : Сфера, 2004. – 490 с.
8. Морозов В. Г., Луцк Д. Р., Фелинская Н. Й. Основные этапы развития отечественной судебной психиатрии. – М. : Медицина, 1976. – 335 с.
9. Сазоненко Г. С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею). – К. : Гнозис, 2004. – 684 с.
10. Селюков А. Г. Становление психолого-педагогического изучения умственно отсталых детей в контексте развития педагогической антропологии в конце XIX – начале XX веков / А. Г. Селюков // Проблемы современного общества в исследованиях молодых учёных : сб. науч. трудов аспирантов. – М. : Московский открытый социальный институт, 2007. – № 9. – С. 96–103.
11. Сикорский Иван Алексеевич. – Режим доступа : http://www.hrono.ru/biograf/bio_s/sikorski_ia.html. – Название с экрана.
12. Сікорський Іван Олексійович – психіатр, професор душевних і нервових захворювань при Київському Університеті Св. Володимира. До всенародного Дня здоров'я. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/1187>. – Назва з екрана.
13. Систематический каталог частной библиотеки, принадлежащей профессору Университета Св. Владимира Ивану Алексеевичу Сикорскому. – К., 1895. – 424 с.
14. Слободянюк Т. Б. Становлення ідей дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) / Т. Б. Слободянюк // Наукові записки : збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова – К. : НПУ, 1998. – Вип. 1. – С. 63–71.
15. Таровська О. Творча спадщина Івана Сікорського: проблеми і перспективи в сучасному українознавчому контексті. – Режим доступу : <http://www.ualogos.kiev.ua/full-text.html?id=165>. – Назва з екрана.
16. Тимофеев Д. С. Психологические воззрения И. А. Сикорского : автореф. дис. ... канд. психолог. наук. – М., 1995. – 16 с.
17. Юнг К.-Г. Тэвистокские лекции: Аналитическая психология: ее теория и практика / пер. с англ. и предисл. В. И. Менжулина. – К. : Синто, 1995. – VII, 326 с.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2015.

UDC 027.1[Сікорський І. О.] : 027.021(477-25)

Olena Yakovenko,

candidate of science history, researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

Olena Vyskirko,

senior librarian, Vernadsky National Library of Ukraine

I. SIKORSKY: LIFE, ACTIVITIES, BIBLIOPHILIC HERITAGE

The article highlights the life and work of the outstanding Ukrainian scientist in the field of medicine, education, psychology I. Sikorsky (1842–1919). The structure and composition of the I. Sikorsky Private collection, which is stored in the Department of Scientific and maintenance of fixed assets at Vernadsky National Library of Ukraine.

К е у в о р д с: Vernadsky National Library of Ukraine, I. Sikorsky, Private collection.

УДК 027.1[Сікорський І. О.] : 027.021(477-25)

Елена Яковенко,

канд. ист. наук, науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

Елена Выскирко,

ведущий библиотекарь Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

И. А. СИКОРСКИЙ: ЖИЗНЬ, ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, БИБЛИОФИЛЬСКОЕ НАСЛЕДИЕ

В статье освещены жизнь и деятельность выдающегося украинского учёного в области медицины, педагогики, психологии Ивана Алексеевича Сикорского (1842–1919). Проанализирована структура и документный состав его коллекционного собрания, которое хранится в отделе научной организации и обслуживания основным фондом Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, И. А. Сикорский, коллекционное собрание.